

Vergaderjaar 1985–1986

19343

Goedkeuring van het op 10 september 1984 te Emden tot stand gekomen Verdrag tussen het Koninkrijk der Nederlanden en de Bondsrepubliek Duitsland inzake de samenwerking in het gebied van de Eems en de Dollard, alsmede in de aangrenzende gebieden (Samenwerkingsverdrag Eems-Dollard), met Bijlagen, Slotprotocol en brieven (Trb. 1984, 118)

Nr. 6

VOORLOPIG VERSLAG

Vastgesteld 20 maart 1986

De bijzondere commissie voor de Waddenzee¹), belast met het voorbereidend onderzoek, heeft, ter voorbereiding van dit voorlopig verslag, een mededeling in de Nederlandse Staatscourant doen plaats, waarin een ieder die daartoe behoefte gevoelde werd uitgenodigd commentaar in te zenden op het wetsvoorstel (Nederlandse Staatscourant van 3 februari 1986, nr. 23). Op deze plaats spreekt de commissie haar erkentelijkheid uit ten aanzien van hen, die daaraan gevolg hebben gegeven.

Vervolgens belegde de commissie op 27 februari 1986 en op 6 maart 1986 een hoorzitting. Achtereenvolgens werden gehoord:

- provincie Groningen
- gemeente Delfzijl
- VNO-Noord Nederland
- NCW-Noord
- Landelijke Vereniging tot behoud van de Waddenzee
- Nederlandse Vereniging tot bescherming van vogels
- Duitse natuurbescherming
- Vereniging tot behoud van Natuurmonumenten in Nederland
- Stichting Het Groninger Landschap
- FNV-Noord
- Duitse Vakbond
- Kamers van Koophandel Groningen, Veendam en Emden

De commissie is ook deze organisaties/instanties zeer erkentelijk voor de verstrekte inlichtingen en gegeven opvattingen.

Ten slotte heeft zij, teneinde tot een behoorlijke oordeelsvorming te kunnen komen, het kabinet verzocht om toezending van enkele relevante rapporten en studies met betrekking tot (deel)aspecten van het ter goedkeuring voorliggende Verdrag.

De commissie stelt met voldoening vast hierover de beschikking te hebben gekregen.

Van haar voorlopige bevindingen brengt zij als volgt verslag uit.

ALGEMEEN

De leden van de P.v.d.A.-fractie merkten op dat het kabinet zeer wel bekend is, dat in de Tweede Kamer door de jaren heen een grote

¹ Samenstelling:

Leden: Van Rossum (SGP), Hermsen (CDA), De Boois (PvdA), Rienks (PvdA), Meijer (PvdA), voorzitter, Braams (VVD), Eversdijk (CDA), Van den Bergh (PvdA), Spieker (PvdA), Lansink (CDA), Hennekam (CDA), Andela-Baur (CDA), Zijlstra (PvdA), Veldhoen (PvdA), Blauw (VVD), Willems (PSP), Nijland (CDA), Tommei (D'66), Janmaat, Te Veldhuis (VVD), Jorritsma-Lebbink (VVD), Janmaat-Abee (CDA), Bruggeman (VVD), Plv. leden: Schutte (GPV), Couprie (CDA), Van den Bergh (PvdA), Stemerink (PvdA), Kosto (PvdA), Evenhuis (VVD), Laning-Boersema (CDA), Haas-Berger (PvdA), Stoffelen (PvdA), Aarts (CDA), Schartman (CDA), Van Noord (CDA), Worrell (PvdA), Wallage (PvdA), Van Rey (VVD), Ernsting (CPN), De Boer (CDA), Nypels (D'66), Dijkman (PPR), Den Ouden-Dekkers (VVD), Rempt-Halmans de Jongh (VVD), Beinema (CDA) en Van Erp (VVD).

belangstelling is geweest voor het verloop van de onderhandelingen over het ter goedkeuring voorgelegde Verdrag. Door achtereenvolgende kabinetten is echter zeer weinig inzicht gegeven in de uitgangspunten van beide landen, in de technische mogelijkheden en onmogelijkheden en in de bereidheid van Duitse zijde om de gekozen oplossing voor de verbetering van de haven en de omlegging van de Eems ter discussie te stellen om op die wijze de mogelijke schade aan milieu en natuur in beide landen zo gering mogelijk te houden. Toen het kabinet het ogenblik gekomen achtte om de betrokken Kamercommissies over de stand van zaken bij de onderhandelingen in te lichten was een gedachtenwisseling over alternatieven niet (meer) mogelijk, zo blijkt nu. Achteraf blijkt tevens dat motie 15 155, nr. 5 van 25 september 1978 toen al volstrekt was genegeerd. In het gesprek van 27 februari 1986 deelde de Duitse regeringsdelegatie mede dat de Nederlandse onderhandelingsdelegatie altijd economische aspecten van de Dollardhaven buiten beschouwing heeft gelaten, en alleen geïnteresseerd was in milieu-aspecten. Hoezeer de P.v.d.A.-fractieleden het ook waarderen dat natuur en milieu zo centraal hebben gestaan bij de onderhandelingen zeiden zij toch van mening te zijn dat het meedenken over economisch en financieel aanvaardbare alternatieven voor de voorliggende plannen zeer belangrijk zou zijn geweest. Nu komt een alternatief, zoals voorgesteld door de werkgroep Eemsmond wel erg laat in de discussie. Ten tijde van het informeren van de Kamer door het kabinet konden de Kamerleden niet beschikken over studies en rapporten, noch over een concept Verdragstekst. In feite heeft de Kamer nu pas de gelegenheid om met meer feitelijke informatie een oordeel te vormen over het verloop van de onderhandelingen. Overigens tekenden deze leden daarbij aan dat het merendeel van de informatie niet via het kabinet ter beschikking is gekomen. Het kabinet heeft zich nooit gehouden aan de toezeggingen om rapporten die omtrent het Eems-Dollard-verdrag werden uitgebracht aan de Kamer te zenden (zie Handelingen Tweede Kamer van 21 december 1978 en 25 juni 1981). De leden van de P.v.d.A.-fractie hebben zich steeds verzet tegen deze gang van zaken. Zij hadden al die jaren de indruk dat de Eems-Dollardonderhandelingen geïsoleerd waren van de ontwikkeling in het waarderen van de Waddenzee zoals die in beide landen in de loop der jaren heeft plaatsgevonden. De terughoudendheid van het kabinet bij de behandeling van de Nota over de hoofdlijnen van de ontwikkeling van de Waddenzee (13 933) op 15 oktober 1979 duidde daar eveneens op.

De leden van de fractie van de P.v.d.A. wilden zich in dit voorlopig verslag niet beperken tot het beoordelen van het onderhandelingsresultaat als zodanig en daarop een «voor» of «tegen» uit te spreken. Zij zeiden ervan uit te gaan dat in principe aan de wensen van Duitse zijde met betrekking tot het verminderen van de baggerkosten en het verbeteren van de Emders haven moet worden tegemoet gekomen. Omdat echter de voorstellen in ernstige mate nadelige effecten zullen hebben, vooral ten aanzien van de natuurwaarden, zowel in Nederland als in de Bondsrepubliek Duitsland, zouden zij bezien of een beter evenwicht tussen de gewenste ontwikkelingen en de aan te richten schade mogelijk is. Zij zouden niet schromen daarbij de Duitse plannen te beoordelen op hun financiële en economische merites alsmede aan de hand van alternatieven. Ook wilden zij daarbij een betere, zo mogelijk financiële, waardering van natuurverliezen betrekken dan tot nu toe gebeurd is.

Deze leden waren voorts van oordeel dat duurdere oplossingen niet te gemakkelijk buiten beschouwing mogen blijven; ten behoeve van natuur- en milieubescherming heeft tenslotte de Nederlandse overheid zich de laatste jaren niet onbelangrijke financiële en economische offers getroost. Deze offers kwamen voort uit het besef dat behoud van natuurwaarden om verschillende redenen nodig is (zie ook het Structuurschema Natuur- en Landschapsbehoud, 16 820) en uit het besef dat ten aanzien van verschillende soorten de ecosystemen kritische grenzen overschreden

zijn. Bovendien heeft internationale verantwoordelijkheid ten aanzien van migrerende soorten een grote rol gespeeld bij het ontwikkelen en het voeren van een Waddenbeleid.

De P.v.d.A.-fractieleden achtten het mogelijk het samenwerkingsverdrag te beoordelen op een wijze zoals intern Nederlandse plannen in het Waddengebied zouden worden beoordeeld. Zij wisten zich daarbij gesteund door het Internationale Waddenoeverleg dat de «Joint Declaration» voortbracht, maar ook door internationale verdragen zoals die van Bonn, Bern, Ramsar en de EG-Vogelrichtlijn, waaraan beide landen gehouden zijn. Zij achtten een dergelijke beoordeling te meer mogelijk omdat er geen strijd is over concurrentieverhoudingen tussen Duitse en Nederlandse havens, integendeel zelfs.

Waarom acht het kabinet het onjuist om over alternatieven, die minder natuurschade zouden veroorzaken dan het plan dat de Duitse regering heeft ingebracht, te onderhandelen, waarin de Eems-Commissie zichzelf de beperking oplegde zich te moeten beperken tot de waterstaatkundige en nautische aspecten? Daarmee waren deze aspecten in feite al gegroeid, zodat de aspecten van het Dollardhaven-project, die gelegen waren op volkenrechtelijk terrein, alsmede op het gebied van milieu- en natuurbehoud, ruimtelijke ordening, economische relaties en dergelijke als een soort nog te regelen restant voor de regeringsonderhandelingsdelegatie overbleven.

De Kamer heeft, zo vervolgden deze leden, inmiddels adviezen ontvangen van de Natuurbeschermingsraad en de Voorlopige Waddenadviesraad (VWAR). Het verbaasde de leden van de P.v.d.A. dat het kabinet deze adviezen niet van een standpunt heeft voorzien tot nu toe. Ten aanzien van het advies van VWAR is dat te meer merkwaardig omdat het kabinet het advies heeft gevraagd en tijdig ontvangen. De Natuurbeschermingsraad blijkt in het geheel niet om advies te zijn gevraagd. Wat is daarvan de reden? Deze leden stelden een kabinetsstandpunt over beide adviezen op prijs. Bovendien heeft de Voorlopige Commissie voor de milieu-effectrapportage (VCmer), op verzoek van de Minister van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieuhygiëne een toetsingsrapport over de «Umweltuntersuchung zum Dollardhafenprojekt Emden» opgesteld. Dit uiterst interessante rapport heeft nogal wat reactie opgewekt aan Duitse zijde. Een schriftelijk commentaar werd tijdens meergenoemd gesprek door de Duitse delegatie toegezegd. De leden van de P.v.d.A.-fractie beschikten echter nog niet over deze reactie, doch nodigden het kabinet uit te reageren op het rapport van VCmer en de Duitse reactie daarop, indien tijdig ingezonden. In de brief van de Minister van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer van 21 oktober 1985 aan de VCmer staat de zin «Voorts zal ik uw advies gebruiken voor een eventuele reactie mijnerzijds aan de Duitse autoriteiten». Wordt door de Duitse autoriteiten nog enigerlei Nederlandse reactie verwacht, anders dan een goedkeuring van het Verdrag door het parlement? Waarom wordt in de adviesaanvraag gesproken van «als ware artikel 7 van de EG-richtlijn inzake m.e.r. van toepassing»? De leden van de P.v.d.A.-fractie zeiden van mening te zijn dat de EG-richtlijn zonder meer dient te worden toegepast op het project van de Eems-omlegging, het opspuiten van de Geiseplaat en het aanleggen van een havenbekken. Hoe denken de beide regeringen deze procedure correct te doorlopen?

Waarom heeft het kabinet de drie adviesorganen niet ingeschakeld voordat het Verdrag geparafeerd werd? Op welke wijze verliezen deze instanties hun functie en worden zij tot adviesorganen van het parlement?

Omdat het kabinet geen rekening heeft gehouden met deze adviezen willen de leden van de P.v.d.A.-fractie grote aandacht aan deze adviezen besteden.

De leden van de C.D.A.-fractie constateerden dat de onderhandelingen over dit verdrag in 1978 zijn gestart. Op 22 mei 1984 is overeenstemming

tussen de delegaties bereikt. Pas op 10 september 1984 is verdrag gearafeerd. Vervolgens is het verdrag eerst op 14 februari 1985 naar de Raad van State gezonden. Na het verschijnen van het advies van de Raad van State (op 13 juni 1985) is het goedkeuringswetsvoorstel tenslotte pas op 11 december 1985 naar de Tweede Kamer der Staten-Generaal gezonden. Waarom, zo vroegen deze leden, is deze trage gang van zaken nodig?

De hier aan het woord zijnde leden stelden vast dat van Nederlandse zijde bekwaam en vasthoudend is onderhandeld, zodat het uiteindelijke resultaat in positieve zin afwijkt van de oorspronkelijke plannen.

De leden van de C.D.A.-fractie wilden nader worden ingelicht over de mogelijkheden van het niet opspuiten van de Geiserücken door berging van de baggerspecie in zee, zodat kan worden volstaan met één dijk, immers de oorspronkelijke Dollardhavenplannen hebben als voornaamste doel een einde te maken aan de baggerspecieproblemen van Emden. Deze leden vroegen of op een totaal-investeringsplan van 1,6 miljard DM de benodigde 100 miljoen DM onoverkomelijk zijn. Overigens kan dit bedrag nog beperkt worden door op land van opspuitterreinen gebruik te maken.

De leden van de C.D.A.-fractie vroegen of – indien toch de Geiserücken moet worden opgespoten – niet een zware dijk aan de Noordkant kon worden gelegd en een lichte aan de Zuidkant, zodat een glooiend geheel ontstaat dat zich te zijner tijd beter leent als natuurgebied? Hoe zal de eventueel opgespoten Geiserücken aansluiten, qua inrichting, bij het overige Dollardgebied? Kan worden ingegaan op de verdere inrichting van de Geiserücken zelve?

De leden van de C.D.A.-fractie constateerden overigens dat het Oostelijk deel van de eventueel opgespoten Geiserücken ligt op onbetwist Duits grondgebied, maar dat in het verdrag is vastgelegd dat ook dit gebied een functie als toekomstig natuurgebied zal krijgen. De leden van de C.D.A.-fractie wezen er op dat de Waddenadviesraad en de Natuurbeschermingsraad kritisch hebben gereageerd op dit verdrag. Kan het kabinet in de memorie van antwoord nader op die kritiek ingaan, vooral ten aanzien van een eventuele strijdigheid met de PKB-Waddenzee en de ook door Nederland ondertekende Conventie van Ramsar, alsmede de E.G.-Vogelrichtlijn?

De leden van de C.D.A.-fractie vroegen of ook strijdigheid zou kunnen bestaan met artikel 124 van de Grondwet dat wijziging van gemeentegrenzen bij wet vereist. Immers het verdrag voorziet in een stilzwijgende wijziging van de gemeentegrenzen van Beerta, Delfzijl, 't Zand en Uithuizermeeden (nog volgens de oude indeling). Deze leden vroegen ook naar de opvatting van het kabinet inzake het al dan niet van toepassing zijn van artikel 91, derde lid van de Grondwet.

De leden van de C.D.A.-fractie constateerden dat Nederland aan de BRD bevoegdheden toekent in een gebied dat naar Nederlandse rechtsopvatting Nederlands grondgebied is. Daarvoor in de plaats erkent de BRD de Nederlandse soevereiniteit over de Geiserücken, echter niet zonder de helft van het grondgebied toegewezen te krijgen, terwijl hiervoor in het goedkeuringswetsvoorstel een duidelijke verklaring ontbreekt. Deze leden vroegen naar een dergelijke verklaring.

De leden van de V.V.D.-fractie hadden met genoeg kennis genomen van het samenwerkingsverdrag Eems-Dollard. Hierdoor is immers de mogelijkheid ontstaan om een jarenlang slepende kwestie rond de grensvaststelling naar tevredenheid op te lossen. Tevens wordt hiermee bereikt dat een punt van irritatie in de bilaterale verhoudingen tussen Duitsland en Nederland kan worden weggenomen.

De hier aan het woord zijnde leden constateerden dat hier sprake is van een verdrag waarbij grensoverschrijdende economische, milieuhygiënische

en natuur-waarden worden geregeld. Zij vroegen of dit binnen de 12 EG-lidstaten reeds op meer punten het geval is. Zo ja, kan dan worden aangeduid op welke wijze de reeds bestaande grensoverschrijdende overeenkomsten geregeld zijn en in het bijzonder of er sprake is van gelijkwaardigheid, c.q. gelijklopendheid ten opzichte van het Eems-Dollard Verdrag.

De absolute noodzaak om in het Noord-Oosten van Nederland en het aangrenzende Noord-Westen van de Duitse Bondsrepubliek voorwaarden-scheppende maatregelen te nemen, welke kunnen leiden tot een daadwerkelijke stimulans van werkgelegenheid werd door deze leden onderstreept.

Het creëren van moderne havenfaciliteiten is hier een onderdeel van. Indien bij de parlementaire behandeling mocht blijken dat het Verdrag van Nederlandse zijde niet geratificeerd wordt, welke economische gevolgen heeft dit dan voor beide landsdelen?

Is het denkbaar, dat dan de Duitse overheid zonder verder overleg met Nederland tot aanpassingen, wellicht van andere aard overgaat en is het tevens niet denkbaar dat indien dat het geval is dit meer ten laste van natuur en milieu kan gaan, dan in de situatie, waarbij Nederland een vinger aan de pols houdt?

Ervan uitgaande dat wel tot ratificatie wordt overgegaan in hoeverre zullen dan Nederlandse milieunormen en andere normen van invloed zijn op de ontwikkelingen in Noord-West Duitsland?

Vervolgens hadden de leden van de V.V.D.-fractie met grote verbazing kennis genomen van het feit, dat de op te spuiten Geiserücke zo is uitgewerkt dat hier min of meer sprake wordt van een oneigenlijk element in het landschap. Immers, was oorspronkelijk de bedoeling om inpassing in de vlakten en de verten, kenmerkend voor het Eems-Dollard estuarium, te bewerkstelligen door de Geiserücke op te spuiten, nu is de oorspronkelijke oppervlakte gehalveerd en zal het 12 meter boven de zeespiegel oprijzen. Op wiens uitdrukkelijk verzoek is deze apenrots in het verdrag tot stand gekomen?

Deze leden vroegen op welke wijze de opgespoten grond bij deze eerder genoemde apenrots inpasbaar in de omgeving wordt gemaakt. Welke vormen van natuurbouw kunnen worden toegepast waardoor kan worden aangesloten op het bestaande kweldergebied?

De landlocaties voor berging van vrijkomende specie rond Emden worden in het Verdrag niet uitgesloten. Hoewel de mogelijkheden beperkt zijn, zouden de leden van de V.V.D.-fractie het op prijs stellen als wordt aangeduid welke overgebleven mogelijkheden er zijn. Indien blijkt dat er via geringe planwijziging, zoals wordt voorgesteld door de Voorlopige Commissie mer, sprake is van aanzienlijk minder specie, zijn dan landlocaties alsnog actueel? Hoeveel laagliggende veengronden rond Emden zijn inmiddels door het opspuiten van havenslib omgevormd tot waardevolle milieu-, functionele landbouwgronden? Is hier sprake van eventuele meerwaarden van deze cultuurgrond en zo ja, hoeveel?

Wat zijn de procedurele en de financiële mogelijkheden bij de Nederlandse landlocaties voor eventuele berging van specie?

Ten slotte zouden de aan het woord zijnde leden het op prijs stellen indien de volkenrechtelijke aspecten welke van belang zijn bij de definitieve beoordeling van dit verdrag nog nader uiteengezet zullen worden.

De leden van de fractie van D'66 hadden met belangstelling, maar ook met de nodige scepsis kennis genomen van het wetsvoorstel Goedkeuring van het Verdrag tussen het Koninkrijk der Nederlanden en de Bondsrepubliek Duitsland inzake de samenwerking in het gebied van de Eems en de Dollard, alsmede in de aangrenzende gebieden.

Allereerst vroegen deze leden zich af of en in hoeverre de achteruitgang in ecologische waarde van de Dollard bij de realisering van de in het samenwerkingsverdrag voorziene werken (omlegging Eems, opspuiten

Geiseplaat, aanleg Dollardhaven) te verenigen dan wel strijdig is met de verplichtingen die voortvloeien uit de ondertekening van de conventies van Bern (1979) en Bonn (1979), de EG-Vogelrichtlijn (1979) en de conventie van Ramsar (1972) en de aanmelding als Wetland van de Waddenzee met inbegrip van het gebied van de Dollard (1984).

Deze leden zouden dan ook meer duidelijkheid willen verkrijgen over de vraag hoe voorzien kan worden in een afstemming van het Samenwerkingsverdrag Eems-Dollard op de voornoemde nationale en internationale beschermingsinstrumenten.

Graag vernamen deze leden een reactie op het standpunt van de Natuurbeschermingsraad dat, alvorens over te gaan tot ratificatie van het Verdrag, een toetsing dient plaats te vinden aan de hoofddoelstelling van de PKB-Waddenzee en dat, indien uitvoering van de plannen hiermee in strijd blijkt te zijn, allereerst overgegaan dient te worden tot wijziging van die PKB volgens de daarvoor geldende procedure.

Bovendien vroegen zij wat, afgezien van het regelen van de grenskwestie, nu precies voor Nederland de meerwaarde van dit Verdrag is ten opzichte van een situatie zonder Verdrag. Kan worden medegedeeld of en zo ja, op welke wijze de praktische resultaten van de in het Verdrag vast te leggen afspraken voor wat betreft economische aangelegenheden, milieubescherming en bescherming van de oorspronkelijke natuur van het Eems-Dollard-estuarium ook op andere wijze te realiseren zouden zijn geweest. Kennelijk is er ook zonder Verdrag een evenwichtssituatie gegroeid met betrekking tot de bestaande vestigings- en concurrentievoorwaarden, zo stelden de leden van de fractie van D'66. Deze leden veronderstelden dat ook zonder het verlies van een groot deel van de Dollard een overlegorgaan voor economische en milieu- en natuurbeschermingskwesties tot stand had kunnen komen.

Zou een regeling tussen lagere overheden in grensregio's tegemoet kunnen komen aan de behoefte tot wederzijdse informatieverschaffing ter zake van plannen met grensoverschrijdende gevolgen, zo vroegen zij.

Tevens betwijfelden deze leden of het verdrag verenigbaar is met artikel 7 van het EG-verdrag met betrekking tot het verbod van discriminatie naar nationaliteit.

De leden behorende tot de S.G.P.-fractie hadden behoefte aan een nadere toelichting op de inwerkingtreding van dit verdrag. Blijkens het tweede lid van artikel 52 van het Verdrag zal dit zijn één maand na de uitwisseling der akten van bekrachtiging. Echter blijkens het eerste lid van artikel 12 van het Verdrag treedt artikel 11 eerst in werking op de eerste dag van de maand volgende op die, waarin de Eemscommissie de regeringen van beide landen overeenkomstig artikel 3, lid 4 heeft ingelicht.

Wil dat zeggen dat vele jaren werken uitgevoerd worden op het gebied waarvan de soevereiniteit niet vaststaat? De gerechtigdheid voor de uitvoering van de overeengekomen werken is weliswaar in artikel 2 van het gebied geregeld, maar indien de soevereiniteit niet vaststaat, kan dit bij ongevallen, bij het voeren van acties, bij het opmaken van proces-verbaal aanleiding geven tot allerlei complicaties van niet technische aard die dan ad hoc tot een oplossing gebracht moeten worden. Kunnen de bewindslieden hun zienswijze dienaangaande kenbaar maken? Valt het «zo spoedig mogelijk» in artikel 13 van het Verdrag nu na de inwerkingtreding van artikel 52 of van artikel 12? Deze leden wilden dezelfde vraag stellen over «zo spoedig mogelijk» in het tweede lid van artikel 26 van het Verdrag. Kan Nederland reëel voldoen aan wat in het aanvullend protocol onder punt 11 is bepaald?

De leden van de S.G.P.-fractie hadden er weinig behoefte aan er zich in te verdiepen of de nieuwe havenuitbreiding in Emden een rendabele investering is. Zij beschouwen dit evenals de lokatie hoofdzakelijk een Duitse aangelegenheid, waar de beide partijen met elkaar over kunnen spreken in het kader van artikel 18 van het Verdrag, maar waarbij in het

kader van de goede nabuurschap geen enkel dictaat past, noch naar de ene noch naar de andere zijde.

Uit het rapport van het Waterloopkundig Laboratorium in Delft (R 2275 blz. 9 en 10) blijkt bovendien de haven op het Knockster Wad aan het onmogelijke te grenzen, terwijl het Emders bedrijfsleven de haven in Rysumer Nacken afwijst.

De keus van het project aan de Duitse beslissing overlatend hadden deze leden er wel behoefte aan om meer te weten welke invloed van de uitvoering van deze werken zal uitgaan op de Eems en de daarmee in verband staande wateren. Naar uit informatie op de hoorzitting van de Commissie is gebleken, wordt aan Duitse zijde gedacht, nadat de nodige procedures zijn afgewerkt en de vergunningen zijn verleend, aan een uitvoeringsperiode van ongeveer 10 jaar. Reeds in het eerste bouwjaar wordt een dam aangelegd die onder alle omstandigheden waterdicht moet zijn vanaf Pogum naar de bouwput van de binnenvaartsluis. Welke invloed zal hier van uitgaan op de stromingen in de Oost Dollard bij hoge waterstanden?

In het vijfde bouwjaar (1, Bauphase) zijn er gedurende geruime tijd twee Eemsarmen, die gelijktijdig zowel de bovenafvoer tot afstroming laten komen alsook de getijvloed zullen ondergaan. Kan dit niet tot bepaalde hydraulische interferentie-verschijnselen leiden, die zowel de scheepvaart als de waterhuishouding nadelig kunnen beïnvloeden? Is de doorgraving van de bovengenoemde dam ten westen van Pogum tevens de fase bedoeld in artikel 3, vierde lid, waarbij de gebiedsoverdracht zal plaatshebben?

In hoeverre vraagt het Verdrag over de Radarketen langs de Eems, wijziging door de uitvoering van de thans voorgenomen werken? Is er geen reden ook dat verdrag enigszins bij te stellen, zodanig dat minder taalproblemen optreden (o.a. voor Termunter vissers) en de Nederlandse loodsen minder afhankelijk worden van Duitse gegevens?

Wordt de «Emsumleitung» geheel met zuigers uitgevoerd of worden ook baggermolens gebruikt. Zijn bij laatstbedoelde werkwijze de Nederlandse normen inzake de geluidshinder van toepassing en zijn dan soortgelijke moeilijkheden te verwachten als in Limburgse grindgaten, eventueel zelfs met stillegging van de werkzaamheden?

Hoe hoog wordt het desbetreffende gebied op de Geiserücke opgespoten en hoe wordt het afgewerkt met het oog op een doelmatige afwatering? Helt het naar één of naar twee zijden en wat wordt gedaan om bij hevige regenval erosie te voorkomen?

Wat betreft de samenstelling van de in het Verdrag overeengekomen commissie vroegen de leden van de S.G.P.-fractie of gelet op het grote belang van de regio daarin in ieder geval in de Nederlandse delegatie voldoende (meerderheid) vertegenwoordigers uit de regio zullen worden opgenomen.

Deze leden vroegen ook aan welke deskundigen wordt gedacht indien zich door opslibbing moeilijkheden voordoen ingevolge art. 7 van het Verdrag. In het slotprotocol wordt in punt 3 aan personen in dienst van of aangewezen door autoriteiten van de Bondsrepubliek Duitsland toegestaan om bij de uitoefening van hun functie de genoemde dijk en het aangrenzende gebied te allen tijde te betreden. Tegen het betreden van de dijk kan moeilijk bezwaar gemaakt worden, maar kan het betreden van dat aangrenzende gebied niet leiden tot verstoring van de rust in dat natuurgebied?

In het slotprotocol wordt in punt 6 een intentie uitgesproken over onderlinge overeenstemming over spoorwegtarieven. Kan zo'n probleem regionaal geregeld worden, los van de onderlinge overeenkomsten die er tussen de landen en hun spoorwegmaatschappijen zijn?

De leden van de P.P.R.-fractie hadden met verontrusting kennis genomen van het verdrag tussen het Koninkrijk der Nederlanden en de

Bondsrepubliek Duitsland inzake de samenwerking in het gebied van de Eems en de Dollard. Het verdrag moet de aanleg van een Dollarthafen bij Emden mogelijk maken. Dit project is in de loop der jaren teruggebracht tot een waterstaattechnisch werk. Centraal staat de vraag hoe de Emdervaargeul op diepte te houden is en waar het opgebaggerde slib gelaten moet worden. Deze leden vreesden dat de werken, die de Bondsrepubliek Duitsland gerechtigd is uit te voeren, grote nadelige gevolgen voor het milieu zullen hebben.

De leden van de P.P.R.-fractie hadden sterk de indruk dat het onderhavige verdrag in strijd is met de planologische kernbeslissing Waddenzee. Zij vroegen of een toetsing aan deze PKB heeft plaatsgevonden. Zij zezen met name op de volgende passage uit de PKB: «De huidige en voorgenomen activiteiten in de Waddenzee moeten aan de bovengenoemde doelstelling en beleidslijnen worden getoetst en hiertegen worden afgewogen, waarbij van de diverse activiteiten ook de mate van maatschappelijke wenselijkheid moet worden vastgesteld. Hetzelfde geldt voor activiteiten die, hoewel plaatsvindend buiten de eigenlijke Waddenzee, daarvoor van indirecte betekenis zijn. Aan de toetsing dient een zo goed mogelijke inventarisatie vooraf te gaan van de te verwachten gevolgen van een activiteit op de diverse beleidsterreinen, met name de gevolgen voor het natuurlijk milieu van de Waddenzee. Bij de toetsing wordt eveneens rekening gehouden met de cumulatieve effecten van de activiteiten». Waarom heeft de hier bedoelde toetsing danwel de verslaglegging van de resultaten van deze toetsing niet plaats gevonden? Wordt aan het gestelde in de PKB Waddenzee geen onrecht gedaan als de toetsing geen rol speelt in de beoordeling van het onderhavige verdrag? Is het kabinet bereid de toetsing van de aanleg van de Dollarthafen alsnog te doen plaatsvinden en de resultaten hiervan aan de Kamer voor te leggen? Kunnen hierbij tevens de maatschappelijke wenselijkheid en de effecten voor het milieu tegen elkaar worden afgewogen? Deze leden vroegen tevens hoe de voorgenomen aanleg van de Dollarthafen zich verhoudt met de Natuurbeschermingswet en met het verdrag van Ramsar.

De leden van de P.S.P.-fractie hadden met verontrusting en verbazing kennis genomen van het wetsvoorstel inzake het Samenwerkingsverdrag Eems-Dollard. De tamelijk uitvoerige memorie van toelichting bij het Verdrag had bij hen weinig van hun twijfels en vragen kunnen wegnemen. In het bijzonder waren zij verbaasd over het ontbreken van een goed inzicht in de ecologische gevolgen van het Verdrag voor het Nederlandse grondgebied. Bij de bespreking van hoofdstuk V zouden zij hierop uitvoerig terugkomen.

Ook over de economische gevolgen van de voorgestelde verlegging van de Eems en de vergroting van de haven van Emden bestonden bij hen veel vragen, mede in aansluiting op de uitvoerige reacties en commentaren van zowel Nederlandse als Duitse zijde. Hierbij zezen zij op de uitvoerige documentatie van de Landelijke Vereniging tot Behoud van de Waddenzee.

Het was de leden van de P.S.P.-fractie opgevallen dat er meer dan een jaar heeft gelegen tussen de ondertekening van het Verdrag door de regeringen en de indiening van het wetsvoorstel. De beantwoording van het kritische advies van de Raad van State zal ongetwijfeld geruime tijd gekost hebben. Waarom ontbreekt vermelding van de datum van het Nader Rapport, in afwijking van hetgeen gebruikelijk is? Kan het precieze verloop van de totstandkoming van dit wetsvoorstel, na de ondertekening van het Verdrag, worden toegelicht? Welke onderzoeken en adviezen zijn sinds de ondertekening gevraagd en met welk resultaat? Is het bericht waar dat de regering zich bij gelegenheid van de ondertekening van het Verdrag ertoe verplicht heeft ten opzichte van zijn verdragspartner om al het mogelijke te doen om het Verdrag ongeschonden en met spoed door de Staten-Generaal goedgekeurd te krijgen? En, indien dit waar is,

hetgeen deze leden door meer dan een bron is gemeld, valt daaruit dan te verklaren dat het kabinet geen initiatieven meer heeft genomen om de ecologische en economische gevolgen van het Verdrag nader te onderzoeken? Waarom is de RPD niet om nadere advisering gevraagd? Waarom is geen milieu-effect-rapport voor Nederland opgesteld? Waarom is niet gereageerd op de analyse van de Voorlopige Commissie m.e.r. inzake de Duitse «Umweltuntersuchung»? Graag zagen deze leden alsnog een standpunt van het kabinet over het toetsingsadvies van de MER-commissie tegemoet. Zij vonden het merkwaardig dat zulks niet al in de memorie van toelichting is opgenomen.

Het was deze leden uit vele berichten duidelijk geworden dat van bepaalde zijde uit de Bondsrepubliek Duitsland en Nedersaksen grote druk op Nederland is en wordt uitgeoefend om het Verdrag zo spoedig mogelijk van kracht te laten worden. Daarbij bestaat zelfs het gevaar dat de voorgeschreven constitutionele procedures in Nederland in het gedrang komen. Deze leden begrepen niet goed waarom er nu zo een grote haast wordt gemaakt, terwijl het begin van de onderhandelingen blijkens de memorie van toelichting al dateert van 1977. In de loop van die tijd blijken de inzichten omtrent de noodzaak, omvang en kosten-baten-verhouding van de Dollard-haven ingrijpend te zijn gewijzigd. Het is bepaald niet onaannemelijk dat ook de huidige inzichten in meerdere of mindere mate op drijfzand zijn gebaseerd, aldus deze leden. De Geiseplaat is blijkbaar niet meer nodig voor industrievestiging, het batig werkgelegenheidssaldo is teruggebracht tot maximaal 3000 arbeidsplaatsen in 60 jaar; de hoeveelheid baggerspecie die in de Eemsmond moet worden uitgebaggerd is aan nieuwe berekeningen onderhevig geweest; ook de vakbeweging is gaan twifelen of met de voorgenomen investering van f 1,5 mld geen nuttiger en rendabeler werkgelegenheid kan worden geschapen dan door middel van grootschalige havenaanleg. Geven deze ontwikkelingen het kabinet geen aanleiding om de nu op tafel liggende gegevens met de nodige scepsis te beschouwen?

Aangezien ook Denemarken deel uitmaakt van het internationale Waddenzee-overleg drongen deze leden erop aan ook de Deense regering te consulteren over de voorliggende plannen. Heeft reeds enige consultatie van de Deense regering plaatsgevonden, en zo ja, met welk resultaat? De «Joint Declaration on the protection of the Waddensea» uit 1982 beoogt toch uitdrukkelijk internationale coördinaties bij de toepassing van in het bijzonder een aantal natuurbehoudverdragen en de EG-vogelrichtlijn. Het leek deze leden voor de hand liggend dat dit ook bij het onderhavige Verdrag aan de orde is. Ook de Voorlopige Waddenadviesraad wijst in zijn advies van 30 januari 1985 aan de Minister van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer op deze lacune. Is het kabinet nog van plan te reageren op dit sterk negatieve advies? Zo neen, welk nut heeft deze adviesaanvraag dan gehad?

Moet uit het ontbreken van enige verwijzing naar de EG-vogelrichtlijn worden opgemaakt dat het kabinet van mening is dat daarmee geen rekening hoeft te worden gehouden waar het de vogelstand op en rond de Dollard betreft? Is terzake overleg gevoerd met de EG-commissie? De mededeling in de memorie van toelichting dat «bepaalde nadelige veranderingen in het ecosysteem van de Dollard onvermijdelijk zullen zijn» doet toch op zijn minst de vraag rijzen welke de gevolgen voor de vogelpopulatie in dat gebied zullen zijn, zo stelden deze leden. Kan het kabinet hieraan alsnog een beschouwing wijden?

In de inleiding van de memorie van toelichting gaat het kabinet ook nog in op de alternatieven die zijn overwogen om het baggerprobleem in de Eems aan te pakken. Van groot belang in dezen is de hoeveelheid bagger waarvoor een oplossing moet worden gevonden en de kosten van de verschillende alternatieven. Het was de leden van de P.S.P.-fractie opgevallen dat in diverse rapporten de veronderstellingen nogal verschillen. Willen de bewindslieden nader ingaan op deze verschillen zoals geschetst

op de bladzijden 15, 32 en 33 van het rode slotrapport «De Dollarthafen», uitgebracht door de Landelijke Vereniging tot behoud van de Waddenzee? En kan daarbij ook worden ingegaan op de gevolgen voor de kosten-batenanalyse van de verschillende veronderstellingen? Welke zekerheid bestaat er dat het baggerprobleem, dat een doorslaggevende reden voor de voorgenomen plannen blijkt te zijn, werkelijk zal zijn opgelost? Waarom wordt bij de alternatieven niet gesproken over dumping nabij de vaargeul, zoals is gesuggereerd in het toetsingsrapport van de voorlopige MER-commissie? Is het waar dat dit alternatief niet bestudeerd is? Kan dit alsnog gebeuren?

Alvorens in te gaan op de andere hoofdstukken van de memorie van toelichting wilden de leden van de P.S.P.-fractie nog commentaar vragen op het rapport van de Commissie milieubeheer, volksgezondheid en consumentenbescherming van het Europese Parlement (nr. PE 102.115/def.). Dit op 19 december 1985 goedgekeurde rapport keurt in zijn conclusies de totstandkoming van het samenwerkingsverdrag Eems-Dollard af en doet een beroep op de regeringen van de Bondsrepubliek Duitsland en Nederland om van het project af te zien. Heeft het kabinet dit verzoek reeds bereikt, en ziet het in dit verzoek en de daarbij geformuleerde overwegingen aanleiding zijn reactie terzake aan de Kamer mede te delen?

Vervolgens wensten de leden van de P.S.P.-fractie nog stil te staan bij de juridische en grondwettelijke aspecten van het onderhavige Verdrag. Al eerder hadden zij gewezen op de ongelijke rechtsbescherming van Nederlandse en Duitse justitiabelen. Maar door de «gele» studie van de Landelijke Vereniging tot behoud van de Waddenzee e.a. waren zij nog gewezen op een groot aantal andere juridische complicaties. Ook de toelichting daarop tijdens de hoorzitting van 27 februari 1986, door prof. mr. N. S. J. Koeman inzake de strijdigheid met artikel 6 van het Europees Verdrag tot Bescherming van de Rechten van de Mens en de Fundamentele Vrijheden, met artikel 7 van het EG-verdrag en met artikel 91, derde lid van de Grondwet riep bij deze leden zoveel vragen op dat zij het gewenst achtten dat het kabinet daarop consciëntieus reageert. Met name het feit dat Nederlands grondgebied feitelijk onder vreemde jurisdictie wordt gebracht kwam hun onaanvaardbaar voor. Op welke wijze denkt het kabinet ten aanzien van dit punt te ontkomen aan de noodzaak om een gekwalificeerde meerderheid voor het Verdrag te verwerven? Is dit aspect in de onderhandelingen met de Bondsrepubliek Duitsland ter sprake geweest en welke juridische adviezen zijn terzake gevraagd? Zijn de verdragspartners er voldoende op gewezen dat alleen daarom al een spoedige en voorspoedige afhandeling van dit Verdrag door het parlement niet waarschijnlijk moet worden geacht? Is het de bedoeling dat desondanks de voorbereidende werkzaamheden al in gang worden gezet? Beschikt het kabinet over enige aanwijzingen dat men in de Bondsrepubliek Duitsland al vooruit wil lopen op de aanvaarding van het Verdrag door de Kamers?

Het kabinet duidt in de memorie van toelichting aan dat «in redelijke mate gewaarborgd is dat Nederlandse luchtkwaliteitsnormen in het Eems-Dollardgebied een belangrijke rol zullen spelen». De leden van de P.S.P.-fractie lazen in deze zin dat de Nederlandse normen niet echt gewaarborgd zijn, hetgeen ook niet zou kunnen waar de Duitse normen maatgevend zijn voor de inrichtingseisen aan Duitse zijde. Welke sancties bevat het Verdrag, behalve het voeren van overleg, indien in het nieuwe havengebied zwaar vervuilende industrie zou worden gevestigd? In onder meer het advies van de Voorlopige Waddenadviesraad wordt er ook nog de aandacht op gevestigd dat Nederlandse ingezetenen geen enkele invloed kunnen uitoefenen op de Duitse rechtsgang. Welke pogingen heeft het kabinet ondernomen om in het kader van dit Verdrag het wederkerigheidsbeginsel tussen Nederlands en Duits recht vast te leggen?

GRONDGEBIED DER VERDRAGSLUITENDE PARTIJEN

Het stelde de leden van de P.v.d.A.-fractie buitengewoon teleur dat de grenskwestie in dit Verdrag wederom niet is geregeld. Op welk ogenblik in de onderhandelingen is besloten de grenskwestie te laten vallen? In het kader van de rechtspositie van belanghebbende Nederlanders of Nederlandse instanties, een onderwerp waarop deze leden nog nader zouden terugkomen, is het regelen van de grenskwestie bepaald niet zonder belang. Daarnaast betwijfelen zij of het de Nederlandse claims versterkt indien wederom het onderhoud en de bebakening van de Eems-vaargeul aan de Duitsers wordt overgelaten. Als het kabinet verklaart dat «de in het Eems-Dollardverdrag vervatte regelingen in de praktijk uitstekend blijken te voldoen» (blz. 4 memorie van toelichting) dan zal dat toch vooral slaan op het feit dat Nederland voor een aantal zaken financieel niet behoeft op te draaien. Door loodsen wordt echter geklaagd over de veel te eenzijdige Duits georiënteerde scheepsbegeleiding.

Wat zou het verloop van de onderhandelingen zijn geweest indien Nederland had vastgehouden aan de wens om de kwestie van de Dollardhaven niet te regelen zonder tevens de grenskwestie tot een definitieve oplossing te brengen? Welk ander onderhandelingsresultaat zou daarvan het gevolg zijn geweest?

Het was voor de leden van de C.D.A.-fractie een pijnlijke ervaring te moeten vernemen dat ook nu de reeds jarenlang slepende grenskwestie niet kon worden opgelost. Waarom kon het algemeen geldende volkenrechtelijke «dalweg»beginsel door de BRD niet worden aanvaard? In dat geval zouden toch vele problemen sneller tot een oplossing zijn gebracht? De hier aan het woord zijnde leden vroegen of de nu gekozen oplossing – een Baarle-Hertog-situatie in het Dollardgebied – wel voldoende rechtsbescherming biedt voor de direct belanghebbenden. Zij benadrukten dat Nederland een wezenlijke wens, namelijk toetsing van vestigingsplannen van bedrijven aan de milieubepalingen van het verdrag, heeft laten varen. Nederland wil volstaan met een overlegcommissie, waaraan, naast de concrete uitwerkingen van het verdrag, ook problemen rond economische kwesties kunnen worden doorgegeven. Kan in ruil daarvoor niet o.a. een betere regeling van de grenskwestie worden verkregen?

De leden van de fractie van D'66 stelden de vraag of in geval er een andere dan de in dit Verdrag voorziene oplossing van het baggerprobleem zou zijn gekozen, bij voorbeeld een haven op de Rysumer Nacken, de grenskwestie ook naar bevrediging van beide partijen te regelen zou zijn geweest, bij voorbeeld door het onder Nederlandse soevereiniteit brengen van de Geiseplaat.

Met de Raad van State betreurden de leden van de S.G.P.-fractie het dat de langdurige en intensieve onderhandelingen niet tevens de grenskwestie tot een oplossing hebben gebracht. Met enige toegevingsgezindheid van beide partijen had dit toch mogelijk moeten zijn. Nu ligt een resultaat van de grenskwestie voor die in de memorie van toelichting als gekunsteld wordt gekwalificeerd. Het is zelfs in zodanige mate gekunsteld dat de schrijvers van die memorie zelf in de gekunsteldheid verstrikt geraakt zijn. Op blz. 11 schrijvend over het Nederlands territorium op de Geiseplaat lezen we de volgende zin: «Ten zuiden van dit laatste gebied zal, zo de behoefte daaraan zich doet gevoelen, nog een leidam worden aangelegd, die echter «niet op Nederlands grondgebied» zal liggen maar juist ten zuiden daarvan». Bovenaan blz. 12, schrijvend over de Nederlandse grensaanspraken, wordt duidelijk gesteld dat het grensverloop «naar Nederlandse rechtsopvatting», de genoemde groene lijn (kaartbijlage B) in oostelijke richting volgt tot het op de kaart aangegeven punt 16. Moet

daaruit niet afgeleid worden dat naar Nederlandse rechtsopvatting de bovenbedoelde leidam wel op Nederlands grondgebied zal worden gebouwd? Of is het de bedoeling geweest de trapeziumvormige 30 meter brede strook tussen de punten 6, 17, 18 en 19, die kennelijk gereserveerd is voor bedoelde «Leitdamm», als onbetwist Duits gebied aan te merken? Zo is het niet omschreven en zo is het ook niet op de kaartbijlage B aangegeven. Hoe betrouwbaar is echter die kaartbijlage?

De punten 12 en 13 staan op de kaart beide aangegeven ongeveer 75 m ten westen van de meridiaan $7^{\circ} 10'$, terwijl ze volgens de op de kaart vermelde coördinaten ten oosten van die meridiaan moeten liggen. Welke nauwkeurigheid moet aan zo'n kaart in het internationale verkeer worden toegekend? De afstand tussen de punten 9 en 12 is volgens de omschrijving in artikel 11 van het tractaat 1719 m. In de memorie van toelichting wordt vermeld dat de kleine met blauw omrande strook, die eveneens als Duits gebied wordt erkend, overeenkomt met «de helft» van de lengte van de dijk die ten zuiden en ten zuidwesten van het Nederlandse gedeelte van de opgespoten Geiseplaat is gelegen. Kan dan worden opgegeven wat de afstand is tussen de punten 12 en 3 of 13 en 4?

Op de kaart is de nieuwe «Emsfahrrine» aangegeven met een bodembreedte van ongeveer 300 m, terweerszijde belopen van verschillende lengte al naar gelang de thans bestaande bodemdiepte. Het komt wat wonderlijk voor dat juist ter plaatse van het Groote Gat het langste beloop getekend is. Kan de lengte van de belopen nader verklaard worden?

UIT TE VOEREN WERKEN

Een groot deel van de werken zal zich afspelen op gebied dat naar Nederlandse rechtsopvatting tot Nederlands grondgebied behoort. Door in artikel 3, derde lid te bepalen dat Duits recht zal gelden geeft het kabinet daarmee in feite de grensrechtelijke claims weg. Daarnaast leert de ervaring dat de deelstaat Niedersachsen geen toegang verleent tot rechtsprocedures aan Nederlandse burgers die door Duitse plannen in hun belang worden geschaad. In een uitspraak van 6 februari 1985 werd de eis van een Nederlander om bij een Duitse rechter in beroep te gaan afgewezen. Een uitspraak van het Bundesverwaltungsgericht in Berlijn, die nog moet worden gedaan in de door de Nederlander aangespannen beroepsprocedure, moet doorslaggevend worden geacht voor de uitleg van de Verdragstekst onder artikel 3, derde lid. Indien deze uitspraak negatief zal zijn zal er geen rechtsbescherming zijn voor Nederlandse belanghebbenden bij de uitvoering van de voorziene werken.

De leden van de P.v.d.A.-fractie waren van mening, dat de constructie om pas na afloop van de werkzaamheden de soevereiniteit aan Nederland over te dragen ten aanzien van enkele gebieden zeer praktisch is voor het snel doen uitvoeren van de werkzaamheden. Er is een gereede kans dat ook Duitsers geen toegang tot Duitse rechtsprocedures zullen hebben omdat de strikte interpretatie van het territorialiteitsbeginsel tot gevolg heeft dat omstreden gebied buiten het Duitse rechtssysteem valt. De merkwaardige constructie ten aanzien van de soevereiniteitsoverdracht geeft twijfels over civielrechtelijke aanspraken tijdens en na de werkzaamheden. Daar moet meer duidelijkheid over komen dan het kabinet nu geeft. Daarnaast is er volstrekt gebrek aan helderheid over aanspraken die tijdens de werkzaamheden zijn ontstaan, maar die pas zichtbaar worden na afloop daarvan. Tot wie moeten de gelaedeerden zich dan wenden? De uitspraken van het kabinet dat, ongeacht het in artikel 3, derde lid bepaalde, de rechtspositie van Nederlandse gelaedeerden niet ongunstiger kan worden is uiterst cynisch. Het betekent dat de regering, door dit Verdrag te sluiten, potentiële schade doet ontstaan, maar geen voorzieningen treft om die schade te kunnen verhalen of de plannen die de schade veroorzaken aan te vechten.

De leden van de P.v.d.A.-fractie konden zich niet aan de indruk onttrekken dat het kabinet hiermee de rechtsbescherming van zijn burgers fundamenteel aantast. Deze leden van de P.v.d.A.-fractie, hier aan het woord, hadden kennis genomen van de tekst van een artikel van mr. drs. J. H. Jans, gepubliceerd in «Grensoverschrijdende rechtsbescherming» van de Vereniging voor milieurecht (1985-2). Zij sloten zich aan bij de daarin neergelegde opvattingen. Op de gezamenlijke regelingen op milieuhygiënisch gebied zouden zij nader terugkomen. Op de conclusie echter, neergelegd in punt 9, namelijk dat het sluiten van een bilateraal Verdrag alleen dan in overeenstemming is met artikel 7 van het EG-verdrag, indien op grond van de verdragsbepalingen een verschil in behandeling naar nationaliteit wordt vermeden, wilden deze leden in het algemene kader graag een commentaar van het kabinet ontvangen. Daarnaast is het vermoedelijk nuttig om in de memorie van antwoord het gehele artikel in de beschouwingen te betrekken.

Met belangstelling hadden de leden van de C.D.A.-fractie kennis genomen van artikel 3, derde lid van het verdrag. Zij constateerden dat door de gekozen constructie geen enkele Nederlandse ingezetene zich tot enig Duits administratiefrechtelijk orgaan kan richten voor bezwaar en/of beroep omdat ingezetenen van andere landen geen toegang hebben tot Duitse rechtsprocedures, immers het Duitse recht strekt niet ter bescherming van belangen buiten de Duitse grens. In andere landen wordt dit territorialiteitsbeginsel minder strikt gehanteerd, zodat ingezetenen van andere landen wel toegang hebben tot Nederlandse rechtsprocedures. De leden van de C.D.A.-fractie zouden dan ook gaarne commentaar horen van de regering op de stelling dat deze bepalingen in artikel 3, derde lid in strijd zijn met artikel 7 van het EG-verdrag. Een nadere uiteenzetting betreffende de juridische gevolgen stelden deze leden dan ook op prijs.

Volgens artikel 3, vierde lid gaan de grensvastleggingen volgens het verdrag pas in wanneer de essentiële onderdelen van de voornaamste werken zijn uitgevoerd. Deze leden zouden dan ook gaarne vernemen wat onder de essentiële onderdelen wordt verstaan, want dit betekent toch dat naar Nederlandse opvatting, een aantal werken op Nederlands grondgebied worden uitgevoerd onder Duits recht? Welke zijn overigens de consequenties indien deze essentiële onderdelen niet volgens de voorwaarden van het verdrag worden uitgevoerd? De grensvastlegging zal dan niet van kracht worden, zo meenden deze leden te mogen constateren. Maar blijft het verdrag dan «boven de markt» hangen en zo ja, wat betekent dat voor de grenskwestie? Is dan wel sprake van een prejudiciële werking?

Kan duidelijk worden gemaakt, zo vroegen de V.V.D.-fractieleden, hoe artikel 3, derde lid zich in de praktijk zal gaan ontwikkelen? Hoe verhouden de Staten zich ten opzichte van elkaar qua rechtspraak en rechtspositie, dit in relatie tot de in het verdrag vervatte Overlegcommissie? Is dus de eenstemmigheid welke in de paritair samengestelde overlegcommissie noodzakelijk is voor besluitvorming ook rechtskrachtig?

De leden van de fractie van D'66 zouden graag vernemen op welke wijze in een samenwerkingsverdrag met de Bondsrepubliek Duitsland het wederkerigheidsbeginsel tot zijn recht zou kunnen komen, zodat Nederlandse belanghebbenden toegang zouden krijgen tot het Duitse rechtssysteem als het gaat om voor hen nadelige veranderingen als gevolg van de inwerkingtreding van dit Verdrag met inbegrip van de uitvoering van de daarin genoemde werken.

In dit verband stelden zij de vraag in hoeverre het beroep van de stichting «Burgerinspraak over de grens» bij het Bundesverwaltungsgericht

in Berlijn hierbij van belang is. Deze leden zouden dan ook graag vernemen welke garantie er is dat de Duitse Bondsrepubliek rekening zal houden met de in Nederland geldende normen indien deze laatste strenger zijn dan de in het Duitse milieurecht vastgelegde normen. Met andere woorden, wat is de inhoud van artikel 24 wanneer in de Bondsrepubliek de juridische mogelijkheden ontbreken om rekening te houden met milieunormen in Nederland voorzover daarmee eerder nog geen rekening gehouden werd.

ECONOMISCHE AANGELEGENHEDEN

De leden van de P.v.d.A.-fractie hadden kennis genomen van de verzoeken van de Kamers van Koophandel uit de Eems-Dollardregio om het Verdrag toch vooral goed te keuren vanwege de in de artikelen 17 en 18 neergelegde doelstellingen. Los van het al dan niet doorgaan van de aanleg van de Dollardhaven pleitten deze Kamers voor een dergelijke samenwerking. Het ontging deze leden echter waarom die samenwerking niet al tot stand is gekomen onder de werking van het bestaande Eems-Dollard-verdrag. Er moeten daarvoor toch redenen zijn geweest, die niet verdwijnen door een nieuw Verdrag, en die een hechtere samenwerking niet tot stand deden komen. Een nadere uiteenzetting daarover achtten deze leden gewenst.

Daarnaast wilden zij vernemen welke voorwaarden er op het gebied van infrastructuur in de regio nodig worden geacht om tot een goed functionerende havengemeenschap en verdere economische samenwerking te komen. Worden er nog andere overheidsmaatregelen op termijn gevraagd voor de stimulering?

Allereerst wilden de leden van de P.S.P.-fractie hierbij opmerken dat zij slechts in zoverre in de economische aspecten zijn geïnteresseerd, waar die gevolgen hebben voor de economische en ecologische situatie in Nederland. Is het waar, zo wilden zij vernemen, dat het nog maar zeer de vraag is of de voorgenomen Dollardhaven in de nu geprojecteerde vorm zal doorgaan? Wordt er inmiddels gewerkt aan een nieuwe kosten-batenanalyse? Is het waar dat de financiering van het f 1,5 mld. kostende investeringsproject nog niet in de begroting, resp. meerjarenraming van de Bondsregering noch landsregering is verzekerd en dat wanneer het zover komt ook het door de milieubeweging gelanceerde alternatieve havenplan meegewogen zal worden?

Is het kabinet in staat, zo wilden de leden van de P.S.P.-fractie vernemen, om een economische kosten-batenanalyse te maken van de nieuwe Dollardhaven voor het Nederlandse grondgebied? Welke werkgelegenheidsgevolgen, positieve alswel negatieve, zijn te verwachten? Welke invloed gaat ervan uit op de Groningse waddenhavens? Welke infrastructurele verbeteringen vloeien eruit voort? Moet uit het feit dat tijdens de door de Bijzondere Commissie voor de Waddenzee gehouden hoorzitting de vertegenwoordiger van de Nederlandse vakbeweging ernstige twijfels bleek te hebben over het economisch nut van het project worden opgemaakt dat voor hetzelfde geld nuttiger en meer rendabeler arbeidsplaatsen denkbaar zijn? Is het het kabinet bekend dat ook in de kring van de Duitse vakbeweging alternatieve werkgelegenheidsplannen zijn ontwikkeld die niet meer uitgaan van een grootschalige havenverbetering bij Emden? Ook vroegen deze leden naar de indruk van het kabinet over het door de milieubeweging uitgewerkte alternatieve plan voor een binnendijkse haven en verlegde Eems. Kan het kabinet zich ook voorstellen dat het alternatief voor de bestaande Duitse havenvestigingen en voor potentiële investeerders minstens zo aantrekkelijk is als de huidige plannen, zoals de vertegenwoordigers van de Duitse milieubeweging hebben laten weten?

Kan commentaar worden gegeven op de stellingname van de milieuc commissie van het Europese Parlement dat juist de ontwikkeling van de

Eemshaven, 10 km hemelsbreed van Emden, een waarschuwing is om niet opnieuw een verkeerde investering in dezelfde sfeer te doen. In het bijzonder wijst de Commissie daarbij op het teruglopen van omslagactiviteiten ten aanzien van ertsen en de optredende structuurveranderingen in het achterland van de Noordepartese havens.

Ten slotte vroegen de leden van de P.S.P.-fractie of het kabinet geen behoefte gevoelt aan een kritische onafhankelijke evaluatie van de meest recente kosten-batenanalyse van Planco, met name gelet op de daarin vervatte veronderstellingen. In dit verband misten zij node een kabinetsstandpunt over het gevraagde advies van de Voorlopige MER-commissie waarin op een aantal vooronderstellingen ongemeen kritisch wordt gereageerd.

MILIEU- EN NATUURBESCHERMING

De ernstige aantastingen van de natuur, die verwezenlijking van de Eemsomlegging, het bergen van bagger op de Geiseplaat en op het land met zich mee zullen brengen zouden in Nederland onder de werking van de pkb-Waddenzee niet meer worden aanvaard, zo meenden de leden van de P.v.d.A.-fractie. Artikel 19 van het Verdrag komt te laat, want daarmee zou misschien een evenwichtiger resultaat tot stand zijn gekomen. Overigens wordt in dat artikel 19 alleen gesproken over een «gemeenschappelijke doelstelling», doch gemeenschappelijk instrumentarium ontbreekt. Deze leden hadden in het Duitse milieurechtssysteem geen mogelijkheden kunnen vinden die het hanteren van gelijke normen voor de kwaliteit van de verschillende milieusectoren en van gelijke emissie-eisen garandeert. Is de deelstaat Niedersachsen bereid in milieuvergunningen Nederlandse normen te hanteren indien deze stringenter zijn dan de Duitse? Op welke wijze kan in het verdragsgebied gelijke toegang voor burgers tot de milieuprocedures verkregen worden, iets wat toch een onderdeel is van het op elkaar afstemmen van het milieubeleid?

Welke procedures op het gebied van de Wet op de luchtverontreiniging en daarop gegronde algemene maatregelen van bestuur zijn nodig voor het geval voor bepaalde stoffen of bedrijfstakken strengere Duitse normen moeten worden gehanteerd in het Nederlandse deel van het verdragsgebied? Dezelfde vraag geldt de Wet Verontreiniging Oppervlaktewater.

Waarom is er voor de zgn. zwarte lijst stoffen niet eenvoudigweg naar EG-richtlijnen verwezen? Nu bestaat het risico dat het slotprotocol minder vergaand is dan de internationale eisen.

De kwaliteit van het water in de Dollard, zo blijkt uit het rapport van de VCmer, zou zeer slecht zijn. Kan een uiteenzetting worden gegeven over de oorzaken daarvan? Wat zijn de gevolgen van artikel 26, tweede lid, voor de investeringen door verschillende overheden in lozingssaneringen?

Is het doorspoelen van de Groningse kanalen in de komende jaren te verminderen? Zou dat kunnen leiden tot minder lozing van zoet water bij Nieuw Statenzijl, zodat compensatie wordt verkregen voor verzoeting van de Dollard door het verleggen van de Eems?

In elk geval kwam het de leden van de P.v.d.A.-fractie noodzakelijk voor dat een nauwkeurige analyse wordt gemaakt van de huidige situatie van de Dollard-waterkwaliteit om zorgvuldige beslissingen te kunnen nemen om na de Eems-oplegging de kwaliteit en de zoet/zout-verhouding van het water zo goed mogelijk te doen zijn. Is het kabinet zulks van plan?

Uit het rapport van de VCmer maakten deze leden op dat op dit ogenblik deskundigen een andere inschatting hebben over de negatieve effecten van de Eemsomlegging op de kwalitatieve en kwantitatieve effecten aan natuur- en milieuwwaarden van de Dollard. Kan hierover nadere rapportage aan de Kamer plaatsvinden? Daarbij wilden deze leden graag betrokken hebben de effecten op populaties van soorten waarvoor Nederland internationale verantwoordelijkheid draagt in het kader van internationale verdragen en de EG-vogelrichtlijn.

Wat is het gevolg van artikel 31 van het Verdrag voor de pkb-Waddenzee? Moet vanwege de aantastingen, die het gevolg zijn van de voorziene werkzaamheden, niet een wijziging van de pkb plaatsvinden ten aanzien van het Eems-Dollard estuarium?

De leden van de P.v.d.A.-fractie waren van mening dat, voor het toestemmen in werkzaamheden die de natuurwaarden van het natuurgebied de Dollard aantasten, een vergunning nodig is krachtens artikel 12 van de Natuurbeschermingswet. Waarom is daarop in de memorie van toelichting niet ingegaan?

De plannen voor gezamenlijk beheer van het Eems-Dollard estuarium achtten deze leden tamelijk wrang. Tot nu toe is aan Nederlandse zijde een vrij duidelijk beleid gevoerd, de lozing van afvalwater uitgezonderd. Welke belangen worden er gediend door na het opofferen van belangrijke gebieden tot een gezamenlijk beheer te komen?

Wat stelt het kabinet zich voor, bij voorbeeld ten aanzien van de jacht? Wil het die beperken tot die bejaagbare soorten en perioden die beide landen gemeenschappelijk hebben? Welke soorten zijn in dat geval minder of niet bejaagbaar op Nederlands gebied? Kan zoiets worden bepaald zonder de Jachtwet te wijzigen?

Hoe spoort een gemeenschappelijk beheersplan voor de Dollard met de plannen die voortvloeien uit de pkb-Waddenzee en het Groningse streekplan voor dat gebied?

Van het begin af aan hebben de leden van de P.v.d.A.-fractie er bezwaar tegen gehad de Leybucht te betrekken bij de Eems-Dollard-onderhandelingen. Toen de onderhandelingen nog in de beginfase waren was er al sterke druk vanuit wetenschaps- en natuurbeschermingskringen in de Bondsrepubliek Duitsland om die inpoldering niet door te laten gaan. In het Sondergutachten Nordsee 1980 staat ook duidelijk beschreven welke vergaande bezwaren er zijn tegen nog meer inpolderingen langs de Waddenzee, maar ook staat daar in hoe bedenkelijk de gevolgen van plannen zoals deze nu worden voorgesteld zijn, mede door de ontwatering van grote gebieden van het achterland. De leden van de P.v.d.A.-fractie zouden graag op de hoogte worden gesteld van de reactie van de regering van Nedersachsen op de bezwaren die een honderdtal wetenschappers hebben ingebracht op de nu voorliggende plannen met betrekking tot de Leybucht.

Het verlies aan oppervlakte van de Geiseplaat stuitte bij de leden van de P.v.d.A.-fractie op grote bezwaren. Ook de berging van baggerspecie op land achtten deze leden in het kader van het internationale functioneren van het Waddengebied uiterst bezwaarlijk. Allereerst wilden deze leden duidelijkheid over de werkelijke hoeveelheid te baggeren specie. Het commentaar van de werkgroep-Eemsmond duidt aan dat er steeds met verschillende veronderstellingen wordt gewerkt. Het onderzoek dat de VCmer aanbeveelt naar andere baggerberging wilden deze leden graag uitgevoerd hebben. Daarnaast achtten zij het eenvoudigweg afwijzen om financiële redenen van het storten van bagger in de Noordzee niet aanvaardbaar omdat in de omgevingsrapportage geen financieel tegenwicht wordt gecalculeerd voor het verlies aan wadoppervlak, kwelders en zomerpolders. Dat is ook een van de fundamentele bezwaren tegen het waarderingssysteem dat in het omgevingsrapport wordt gehanteerd. Omdat over de uitvoering van de werken nog geen (financiële) zekerheid in de Bondsrepubliek Duitsland blijkt te bestaan vroegen deze leden het kabinet om, in samenspraak met de Duitse regering, andere oplossingen te zoeken voor de berging van de baggerspecie. Zij wezen erop dat ook in Nederland grote problemen bestaan met baggerspecie. Die worden primair veroorzaakt door vervuiling die van elders wordt aangevoerd. Overheden getroosten zich grote offers om deze specie op voor milieu en natuur verantwoord wijze te bergen. Daarmee, zo meenden deze leden, heeft Nederland genoeg redenen om van het buurland ook zulke offers te vragen. Het kan zijn dat deze kosten voor de Duitse overheid te ver gaan

omdat het hele project toch al excessief duur is voor het aantal daarmee te scheppen arbeidsplaatsen, ondanks de zeer lage discontovoet waarmee wordt gerekend om het project rendabel te doen lijken. In dat geval zou het toch de moeite lonen om een alternatief, zoals dat door Nederlandse milieu- en natuurorganisaties is gepresenteerd nader te bekijken. Overigens wekte de regering van Nedersachsen in de eerste reactie op dit plan de indruk dat dit plan al jaren geleden door die regering grondig is bestudeerd. Kan deze studie aan de Kamer worden overlegd? Of, voor het geval die studie niet bestaat, kan een gefundeerde studie naar aanleiding van het gepresenteerde alternatief alsnog plaatsvinden?

De leden van de P.v.d.A.-fractie beseften dat door de verwachtingen die door Duitse politici al jaren zijn gewekt in verband met de Dollardhaven het niet eenvoudig zal zijn om het denken over deze zaak zo fundamenteel anders aan te pakken. Zij herhaalden echter hun intentie om mee te willen werken aan het verbeteren van de Oost-Friese economie door middel van modernisering van de Emders haven en het verminderen van kosten. Maar dan mag daar tegenover staan dat niet meer schade aan natuur en milieu wordt toegebracht dan met inzet van de beste technische middelen en methoden mogelijk is. Er liggen genoeg suggesties voor om dit op korte termijn te verwezenlijken.

Het kwam de leden van de P.v.d.A.-fractie voor dat een andere technische uitvoering van de voorgenomen werken op zich geen uitvoerige nieuwe onderhandelingen over het Verdrag noodzakelijk zullen maken. De omlegging van de Eems kan vermoedelijk worden uitgevoerd met een minder brede bedding, wat aanzienlijk minder te bergen bagger oplevert. Indien ook de Geiseplaat voor opspuiting wordt gespaard en in een beperktere baggerberging op kwelders en in zomerpolders kan worden voorzien zou én het centrale probleem van de haven van Emden worden opgelost én aan grote bezwaren tegen verlies van natuurwaarden in het Eems-Dollard estuarium tegemoet worden gekomen. Een dergelijke oplossing kan via een briefwisseling als Aanhangsel aan het Verdrag worden toegevoegd. Is het kabinet bereid over een dergelijke oplossing contact op te nemen met de regeringen van de Bondsrepubliek Duitsland en van Nedersachsen?

Het streven naar gelijke normen op het gebied van luchtverontreiniging en de geluidhinder, met de strengste in beide landen geldende waarden als uitgangspunt, achtten de leden van de C.D.A.-fractie juist. Zij misten echter een aanduiding van de praktische uitvoerbaarheid en vroegen of het Nederlandse bedrijfsleven niet in een nadeliger positie zou kunnen komen dan het Duitse bedrijfsleven, gezien het feit dat er geen rechtstoevang voor Nederlandse bedrijven is in Duitsland.

Het viel de leden van de C.D.A.-fractie op dat de verdragstekst spreekt over compenserende maatregelen voor opgetreden schade. Zij constateerden echter dat op geen enkele wijze is aangeduid hoe dit daadwerkelijk kan worden gerealiseerd. Zij vroegen om een nadere uiteenzetting op dit punt. Deze leden wilden daarbij tevens de vraag voorleggen of het kabinet in wil gaan op de conclusies van het rapport van de Voorlopige Commissie mer ten aanzien van de effecten van de geplande werken.

Tenslotte zouden de leden van de C.D.A.-fractie, in navolging van de Raad van State, gaarne de mening van de regering vernemen over de inmiddels uitgewerkte alternatieven vooral ten aanzien van de mogelijkheden van de Rysumer Nacken. Is het juist dat bij de toekenning van de benodigde financiële middelen door de BRD ook de alternatieven mede in de beoordeling worden betrokken?

Door de werking van eb en vloed, de bestaande stroom richtingen, is het estuarium dagelijks in beweging. Door deze natuurlijke bewegingen is ± 1 miljoen ton kleine deeltjes in beweging welke in het kwelder gebied

worden afgezet. Door het verleggen van de stroomgeul van de Eems kunnen zich in deze stroombewegingen wijzigingen voordoen. De leden van de fractie van de V.V.D. vroegen of op enigerlei wijze te voorzien is hoe in de toekomst de slibafzetting zal plaatsvinden en in welke mate en in welk deel van het estuarium zal dit gebeuren. De bestaande vaar- en stroomgeulen zullen hierdoor beïnvloed worden. Zo is het denkbaar dat de stroomgeul bij Nieuwstatenzijl gedeeltelijk dichtslibt. Dit is een bedreiging voor het unieke waterstaatkundige gebied in delen van de provincies Groningen en Drenthe. Immers hier vindt de waterhuishouding zijn vorm via natuurlijke afstroming op zee.

Het is van belang dat deze waardevolle mogelijkheid te allen tijde behouden blijft.

De aan het woord zijnde leden vroegen welke maatregelen c.q. voorzieningen er getroffen zullen worden om de huidige stroomgeul te vrijwaren van verslibbing. Zijn er inmiddels objectieve criteria vastgesteld op basis waarvan verslibbing vastgesteld kan worden? Indien dit nu reeds het geval is, welke zijn dan die criteria? Indien dit niet het geval is binnen welke termijn is hierover dan duidelijkheid te verkrijgen?

Ten aanzien van de waterverontreiniging wordt gezegd dat naar verwachting zeer binnenkort beslissingen worden genomen over de wijze van zuivering. Binnen welke termijn zal die beslissing dan vallen en kan reeds worden vermeld aan welke voorwaarden dient te worden voldaan?

De leden van de fractie van D'66 hadden uit het rapport van de Voorlopige Commissie m.e.r. geconcludeerd dat de «Zusammenfassende Umweltuntersuchung zum Dollarthafen projekt Emden» op het punt van baggerhoeveelheden, industrialisatiescenario's, werkgelegenheidsaspecten en de toegangsdiepte van de nieuwe haven niet spoort met het in de Duitse Bondsrepubliek gemaakte Erlauterungsbericht en de Nutzen/Kosten Untersuchung (NICU) für das Dollarthafen projekt in Emden (1985).

Zij zouden graag een milieu-effectrapportage zien waarbij in deze leemte is voorzien. Bovendien zouden zij graag een milieu-effectrapportage ontvangen die alle milieu-effecten beschrijft. Deze leden achtten het volstrekt onvoldoende dat de rapportage voornamelijk is beperkt tot het Duitse grondgebied. Zij vroegen zich dan ook af of dit niet illustratief is voor het gebrek aan interesse van Duitse zijde voor de problemen die in ons land ten gevolge van goedkeuring van dit Verdrag zullen ontstaan.

De leden van de fractie van D'66 zouden ook graag nadere informatie ontvangen over:

1. alle zaken die in paragraaf 3.1 door de Voorlopige Commissie m.e.r. zijn aangeduid als onduidelijk, niet duidelijk, onvoldoende beargumenteerd, ontbrekend en onduidelijkheden bevattend.
2. de concrete maatregelen die getroffen zullen worden om vermijdbare schade aan natuur en milieu te voorkomen.
3. de wijze waarop de situatie in de Dollard met betrekking tot de hydrologie, de waterkwaliteit en het biologisch functioneren in het jaar voorafgaande aan de invoering van de werkzaamheden als voorzien in het Verdrag zal worden voorgelegd.
4. de gevolgen van het project voor vissen en schaaldieren.
5. de gevolgen van het project voor vogels.
6. de landschappelijke aspecten van het project.

Het had de leden van de fractie van D'66 verbaasd dat in dit Verdrag uitgegaan wordt van opslag van baggerslib op land, ongeacht of het nu gaat om wad, bijland, lege haventerreinen of andere opslaggebieden. Immers, uit ecologisch oogpunt kan baggerslib aangemerkt worden als organisch afval, zo meenden deze leden. Vanuit die zienswijze leek het hun meer voor de hand te liggen dit afval in een natuurlijke kringloop te brengen. Zij zouden daarom graag vernemen wat de ecologische en economische gevolgen zouden zijn van het alternatief van slibopslag op land, namelijk terugstorten van baggerspecie langs de rand van de geulen, dan wel elders.

De leden van de fractie van D'66 zouden het op prijs stellen indien het kabinet er bij de Verdragspartner op aan zou dringen een evaluatie ter beschikking te stellen van de technische en economische uitvoerbaarheid van het door natuurbeschermingsorganisaties naar voren gebrachte plan voor een haven op Rysumer Nacken. Tevens waren zij benieuwd naar een milieu-effectrapportage over dat plan. De leden van de fractie van D'66 hadden zich in dit verband verbaasd over de stelling van de Voorlopige Commissie m.e.r. dat veranderingen onder invloed van verzoeting van de Dollard niet zonder meer als negatief te beschouwen zijn. Zij brachten hierbij naar voren dat de situatie in de Dollard leidde tot de overweging «dat aan Dollard een uitzonderlijke natuurwetenschappelijke waarde moet worden toegekend en dat dit gebied in feite moet worden gekwalificeerd als onvervangbaar». (Bij de afwijzing van het buitendijkkanaal in 1974 en herhaald bij de aanwijzing tot beschermd natuurmonument in 1977 en de aanwijzing tot natuurmonument in 1978.) Dit als uitgangspunt nemend vonden deze leden het niet goed voorstelbaar dat verzoeting als positief gekwalificeerd kan worden. De leden van de fractie van D'66 zouden hierover dan ook graag nadere informatie willen ontvangen. Overigens drongen zij erop aan dat het door de Voorlopige Commissie m.e.r. aanbevolen onderzoek naar de effecten van de verzoeting op Klutenpopulatie en Zeeastervegetaties uitgevoerd zal worden en wel vóórdat eventueel zou worden overgegaan tot de uitvoering van de in het Verdrag voorziene werken.

De leden van de fractie van D'66 vroegen voorts wat er precies bedoeld wordt met een natuurgebied, c.q. duurzame bestemming tot natuurgebied (memorie van toepassing blz. 7 en 18). Gezien de ecologische waarde van de opgespoten Geiseplaat stelden deze leden dan ook de vraag of hier soms sprake is van een nieuwe beleidslijn, waardoor ongeschikte opgespoten industrieterreinen van zeer weinig natuurwetenschappelijke waarde en voorzien van kunstmatige beplanting als natuurgebied kunnen worden aangeduid.

De leden van de P.P.R.-fractie wezen er op dat het toetsingsadvies over de Umweltuntersuchung Dollarthafen project Emden van de Voorlopige Commissie voor de milieu-effectrapportage intussen duidelijk heeft gemaakt dat de voorliggende Dollardhavenplannen voor het milieu ernstige negatieve gevolgen hebben. Het centrale probleem wordt gevormd door het verlies van wadoppervlak als gevolg van de berging van baggerspecie op het wad. Deze leden hadden grote bezwaren tegen het storten van baggerspecie op wadplaten, omdat dit een ernstige aantasting betekent van de voedselgebieden voor vissen. Daarnaast waren deze leden zeer verontrust over de door de Voorlopige Commissie voor de milieu-effectrapportage verwachte verzoeting van het estuarium. Als gevolg hiervan kunnen er veranderingen optreden in de soortensamenstelling. De Commissie beveelt aan nader onderzoek te doen naar de effecten van de verzoeting op de klutenpopulatie en de zeeastervegetaties. Is het kabinet hiertoe bereid?

De leden van de P.P.R.-fractie zouden graag de mening van het kabinet vernemen over het alternatief dat is aangedragen door de gezamenlijke Nederlandse en Duitse milieu- en natuurbeschermingsorganisaties. Een gesloten diepzeehaven op de Rysumer Nacken blijkt dezelfde baggertechnische voordelen te bieden als het huidige plan. De beide plannen hebben ongeveer dezelfde investeringskosten, terwijl het alternatief met slechts een geringe invloed op natuur, landschap en milieu te realiseren is. Daarnaast heeft de Voorlopige Commissie voor de milieueffectrapportage nader onderzoek bepleit naar een tweetal mogelijke uitvoeringsalternatieven ter beperking van de baggerhoeveelheden en het daarmee gepaard gaande verlies van wadoppervlak. Het eerste alternatief betreft een minder diepe insnijding van de Eemsomleiding tot minimale scheepvaart-

dimensies, waarmee mogelijk de opspuiting van de Geiserücken achterwege kan blijven. In het tweede uitvoeringsalternatief wordt de onderhoudsbaggerspecie teruggestort in zee, langs de randen van de geulen, waarmee de opspuiting van het «Spülfeld Nord» achterwege kan blijven. Deze leden vroegen om een reactie op de alternatieve plannen.

De leden van de P.S.P.-fractie wilden hun vragen en opmerkingen bij dit hoofdstuk beginnen met een verwijzing naar een toespraak van de Minister van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer, gehouden ter gelegenheid van de regeringsconferentie over de Waddenzee op 12 september 1985 in Den Haag. Daar zei de bewindsman: «The Netherlands Parliament has expressed the wish that this report (bedoeld werd het Environmental Impact Assessment, opgesteld op verzoek van de regering van Nedersaksen) should be placed at its disposal during the debate of the Bill concerning approval of the Eems-Dollard treaty.» Heeft de minister met deze zinsnede bedoeld op de aangenomen motie-Willems (18 600, hoofdstuk XI, nr. 60) waarin de regering gevraagd wordt «de schadelijke effecten van de havenplannen voor lucht-, water- en bodemkwaliteit in Nederland te inventariseren en de Kamer hierover te rapporteren bij gelegenheid van het wetsvoorstel ter goedkeuring van het Eems-Dollardverdrag»? Het zal het kabinet toch ook zijn opgevallen dat het Duitse MER-rapport in het geheel niet ingaat op de effecten in Nederland en daarom nooit een adequaat antwoord kan zijn op de wens van de Kamer om daarover inzicht te verkrijgen. Het toetsingsrapport van de voorlopige m.e.r.-commissie maakt dat ook onomwonden duidelijk. Hieruit moesten deze leden afleiden dat feitelijk zeer weinig bekend is over de werkelijke ecologische gevolgen voor het Nederlandse milieu van de Dollardhaven, terwijl dat juist het enige toetsingsmoment voor regering en parlement zou moeten zijn. Deze leden erkenden wel dat getracht is om de milieugevolgen in de onderhandelingen te minimaliseren, maar zelfs de nu overgebleven milieugevolgen leken deze leden nog steeds onaanvaardbaar hoog te zijn. In dit verband misten deze leden ook pijnlijk nader ecologisch onderzoek in opdracht van het kabinet en zij moesten daarom (noodgedwongen) dankbaar gebruik maken van het vele materiaal dat door de milieuorganisaties aan hen ter beschikking is gesteld. De laatste in opdracht van het kabinet opgestelde milieurapporten over de gevolgen voor de Dollard van de verlegging van de Eems dateren uit 1979. Is de beperkte aanpassing van de aard en inrichting van de Geiseplaat, welke de belangrijkste wijziging vormt van de huidige plannen ten opzichte van de vroegere voorstellen, voldoende om te verwachten dat de toen zeer negatieve en zelfs onaanvaardbare gevolgen ervan voor de zoetwatergraad nu gunstiger zullen uitvallen?

Welke gevolgen verwacht het kabinet alsnog voor de visserij, de vogelstand en de primaire leefvormen in de Dollard? Deze leden zagen met belangstelling een zo uitvoerig mogelijke reactie tegemoet op het «blauwe» rapport van de Landelijke Vereniging tot Behoud van de Waddenzee, de Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten in Nederland en de Stichting «Het Groninger Landschap». Hierin wordt de natuurschade, welke het gevolg zal zijn van de Dollardhavenplannen, zeer gedegen geanalyseerd. De P.S.P.-fractieleiden meenden dat een uitgebreide reactie van het kabinet op dit rapport dringend gewenst is, wil het althans enige onrust over de dreigende ecologische gevolgen wegnemen. Ook de adviezen van de Voorlopige Waddenadviesraad zijn dermate negatief wat betreft de te verwachten milieugevolgen («ernstige aantasting van het milieu», «opspuiten Geiseplaat ongewenst», «schade aan Nederlandse zijde» enz.) dat zij alsnog wilden vernemen waarom aan deze adviezen in het geheel geen aandacht is besteed. Ook een inhoudelijke reactie achtten deze leden op zijn plaats, waarom zij al eerder in dit verslag hadden gevraagd.

Het was de leden van de P.S.P.-fractie opgevallen dat het achterwege laten van de volledige inpoldering van de Leybucht als een compensatie wordt beschouwd voor de aanleg van de Dollardhavenwerken. Deze leden stelden hierbij grote vraagtekens. In de eerste plaats stelden zij vast dat wel degelijk belangrijke stukken van de Leybucht worden ingepolderd onder het mom van waterstaatkundige werken. In de tweede plaats wensten zij er de aandacht op te vestigen dat de inpoldering van de Leybucht ook zonder Dollardhaven onaanvaardbaar zou zijn in het licht van de «Joint Declaration», de EG-vogelrichtlijn, de Ramsarconventie etc. In de derde plaats konden zij uit de door het kabinet verstrekte gegevens geenszins afleiden dat de niet-inpoldering van de Leybucht ook maar in de verste verte een redelijke compensatie zou bieden voor de nadelige invloeden van de Dollardhaven op vogels, vissen en planten. Ook de inrichting van de Geiseplaat tot «natuurgebied» kon deze leden niet erg imponeren, gelet op de aard en omvang ervan. De schadelijke gevolgen ervan zullen altijd vele malen groter zijn dan de eventueel positieve. Kan het kabinet op de hiervoor vermelde stellingname met betrekking tot de compensatie van het verloren gegane uiterst waardevolle natuurgebied nader ingaan?

De voorzitter van de commissie,
Meijer

De griffier van de commissie,
Van der Windt